

Cronica numismatică și arheologică

FOAIE DE INFORMAȚII A SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

— Apare trimestrial —

Director: CONST. MOISIL

Proprietatea Societății Numismatice Române

Inscrisă la Trib. Ilfov sub Nr. 400/938

REALIPIREA ARDEALULUI DE NORD ȘI IMPORTANȚA EI PENTRU NUMISMATICĂ ȘI ARHEOLOGIE

În ziua de 30 August 1940 Germania hitleristă profitând de situația militară preponderantă ce avea în Europa, a impus României prin așa numitul dictat dela Viena, să cedeze Ungariei horticiste partea de nord a Ardealului nostru, formată din 7 județe cu populație românească compactă (Bihor, Sătmar, Maramureș, Someș, Năsăud și Cluj) și 4 județe secuești (Mureș, Ciuc, Odorhei și Trei Scaune).

Împ de patru ani populația din această întinsă regiune a României a fost supusă celor mai groaznice suferințe fizice și morale, celor mai samavolnice încălcări ale drepturilor și libertăților. Iar când la 23 August 1944 ne-am ridicat cu toții ca un singur om împotriva coaliției dușmane și marii noastre aliați au anulat apoi prin convenția de armistițiu dela Moscova nefastul act dela Viena și ne-au dat dreptul să realipim teritoriul răpit, imperialiștii hrăpăreși au căutat să-și păstreze prada luptând cu armele.

Mulțumită sprijinului puternic și generos al vitezei armate roșii, ostașii noștri brași au reușit în scurt timp să recucerească Ardealul de Nord și să libereze populația de acolo de sub tirania fascistă. Iar în urma înțelegerii cu cercurile conducătoare din U. R. S. S. și cu înaltul comandament sovietic, guvernul prezidat de d. dr. Petru Groza a putut să restabilească în mod definitiv la 13 Martie 1945 stăpânirea românească acolo.

Actul de reîntregire teritorială și politică a României prezintă și pentru noi și pentru vecinii noștri, ca și pentru toate popoarele dornice de pace și de libertate, o importanță excepțională. Dar el este menit să aibă și pentru dezvoltarea științei românești, în special pentru numismatică și arheologie, cele mai salutare consecințe.

Căci în regiunea ce ne fusese răpită se găsesc foarte multe așezări străvechi, dintre cari cele cercetate până acum au dat la iveală

antichități de foarte mare importanță, atât din epocile preistorice, cât și din timpul Dacilor și a stăpânirii romane.

Este cunoscută de toată lumea științifică stațiunea neolitică dela Ariușd, județul Trei Scaune, vestită prin minunata ceramică pictată, ce rivalizează cu ceramica policromă dela Cucuteni-Iași, din Galiția și din Rusia sudică. Deasemenea așezările din epoca bronzului dela Otomani (județul Bihor) și Dej (județul Someș), cari au dat la iveală arme, unelte și obiecte de bronz de o execuție neîntrecută. Apoi descoperirile de obiecte de aur împodobite cu frumoase desene, dela Săcuieni (județul Bihor) și Tufalău (județul Trei Scaune).

Alte numeroase localități din Ardealul de Nord sunt cunoscute prin importante tezaure de monete dace descoperite pe teritoriul lor: Toci (județul Năsăud), Prundul Bărgăului (județul Năsăud), Feleac (județul Someș), Petelea (județul Mureș), Barot (județul Trei Scaune), etc.

Altele prin tezaure de monete romane republicane și imperiale. La Șimleul-Silvaniei (județul Sălaj) s'au găsit un depozit format din cele mai mari medalioane de aur bătute de împărații romani și altul de podoabe antice de aur de toată frumusețea. La Apahida (județul Cluj) splendide vase romane de argint și obiecte de podoabă romane de aur; la Crasna (județul Trei Scaune) unicele bare antice de aur cu stampile romane descoperite în Europa.

Tot în Ardealul de Nord sunt ruinele cetății romane Porolissum, astăzi Moigrad din județul Sălaj, fosta capitală a Daciei de nord; deasemenea ruinele municipiului roman Napoca (Cluj) și numeroase urme de castru, castele și vile romane, din cari s'au scos tot felul de monumente arhitectonice și sculpturale, cum și numeroase monete romane.

Am amintit mai sus numai așezările antice mai cunoscute din această întinsă regiune, dar afară de ele mai există alte numeroase localități, unde s'au găsit întâmplător, sau prin săpături sistematice, monumente de cultură antică.

Dar dacă oamenii noștri de știință au datoria de a relua firul întrerupt vremelnic al cercetărilor arheologice și numismatice din Ardealul de Nord, tot lor le revine sarcina de a combate cu toată tăria și de a face să dispară monstruoșitatea științifică, inventată și practică de învățații fasciști maghiari și germani, de a falsifica fără de nici un scrupul știința istorică pentru interesele politiciii lor imperialiste. În ultimii 25 de ani s'au publicat de către astfel de învățați și pseudo-învățați un număr extraordinar de mare de scrieri de propagandă în toate limbile, menite să răspândească în toată lumea cele mai tendențioase și cele mai absurde teorii cu privire la originea Românilor, la continuitatea lor în Dacia, la trecutul lor mai îndepărtat sau mai apropiat, la contribuția ce au adus-o culturii generale, etc. Iar pentru susținerea teoriilor lor pătimăse aceștia au căutat să scoată argumente și din cercetările arheologice și numismatice. În special au încercat să dovedească cu argumente scoase din aceste științe, că încă din cea mai îndepărtată antichitate țările locuite astăzi de Români au fost sub influența culturală și politică a popoarelor dela Dunărea de mijloc și că deci pretențiile ac-

tuale ale coaliției maghiaro-germane de a stăpâni teritoriile noastre sunt pe deplin justificate.

Acțiunea învățaților noștri pentru stărpirea acestei propagande științifice tendențioase va fi mult susținută de apropiata înfrângere completă a germano-maghiarilor pe câmpiile de luptă, la care contribuie cu succes și ostirea noastră. Această înfrângere va aduce la realitate și pe propagandiștii falsurilor științifice și-i va convinge că în noua organizație a lumii mistificările de acest fel nu pot avea nici o crezare.

CONST. MOISIL

15 Martie 1945.

O COLECȚIE NUMISMATICĂ DIECESANĂ

Episcopia Română-Unită a Lugoșului a fost întemeiată la 26 Noemvrie (VI Kalendas Decembr.) 1853¹⁾. Primul Episcop a fost Alexandru Dobra²⁾. Din primii ani ai existenței sale noua dieceză și-a organizat și așezăminte culturale. În 1859 se pun bazele bibliotecii diecezane de azi, bogată în cărți vechi, manuscrise și opere moderne.

S'a pus și bazele unui Muzeu Diecezan, care de pe la 1872³⁾ s'a îmbogățit tot mai mult cu diverse colecții. Are o colecție bogată de inscripțiuni lapidare și alte antichități romane⁴⁾, precum și colecții petrografice, botanice⁵⁾, etc.

Inceputurile colecției numismatice se fac cu donațiunile lui Vincentiu Grozescu, protopop. A văzut lumina zilei în 1838. A fost, hirotonit în 1872, ca funcționar episcopesc. A fost preot în Sân-Nicolau-Mare până în 1889, când e numit protopop al Lugoșului⁶⁾. A murit în 12 Martie 1897 la Lugoș.

Protopopul Grozescu a donat pentru Muzeul Diecezan 27 de monete antice găsite în Torontal. Ioan Avram, preot în Spini, a dăruit două monete de argint din timpul Împăratului Domitian, aflate în Sibisel, lângă Orăștie în 1877.

Advocatul Dr. Ioan Mihalyi de Apșa a donat 6 monete de argint din timpul Împăratului Marcu Aureliu, găsite în 1878 la capul podului

1) Diecesa Lugoșului, *Sematism Istoric*, Lugoș 1903. (Cap.: Diecesa Lugoșului) Ioan Boros, *Fișa Oficială a Diecesei Lugoșului*, 1915, An. II, p. 101. Ioșif Naghi, *Biblioteca Diecesei Lugoșului* (manuscris).

2) Șt. Moldovan, *Episcopul Alexandru Dobra* (manuscris în Biblioteca Lugoșului).

3) Circulară Nr. 1396 din 1888 a Episcopului Victor Mihaly al Lugoșului.

4) Carol Torma în *Archeologische und Epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich*, Tom. VI Fasc. II la: Diecesa Lugoșului, op. cit. p. 175—184.

5) Circulară Nr. 1396 din 1888 (publicată în *Buletinul Oficial al episcopiei*).

6) *Sematismul* 1891 p. 119.

6) Diecesa Lugoșului op. cit. p. 583.

peste Tisa la Tean în Maramureș. În 1879 s'au cumpărat de la Iosif Tăbăcariu din Orăștie două monete de argint din timpul lui Vespasian. Le-a găsit pe un deal, lângă Orăștie.

Preotul Ioan Dumariu din Parția a dăruit în 1879, opt monete din epoca imperială, găsite la Sarmisegetuza.

Preotul Ioachim Frențiu⁷⁾ tatăl I.P.S. Sale Dr. Valeriu Traian Frențiu, a donat 17 monete de argint găsite în 1880 la Piatra-Albă.

Protopopul Simeon Tămașiu al Lugoșului a donat în 1880 o monetă din timpul lui Ioan I Regele Bohemiei, găsită la Arcibut. Notarul Iuliu Auca a dăruit o monetă franceză. Vicarul Ioan Iauza dela Hațeg (care are meritul de a fi donat foarte multe obiecte arheologice) a donat două monete, una din timpul lui Adrian și una din cetatea Niceea.

Am pomenit numai primii donatori. Numărul lor a crescut mereu.

S'au ocupat în mod deosebit de îmbogățirea colecțiilor numismatice Canonicul Gavril Pop, fost membru corespondent al Academiei Române. Printre scrisorile sale găsim și una în legătură cu colecțiile numismatice, primită dela notarul Petru Codreanu din Bara:

Reverendisime Domnule⁸⁾. Din monetele găsite la Lăpușnic mi-au parvenit, mai bine de 60.... Mă-am adus aminte că în Istoria Critică a lui Basiliu Maniu am citit cum Horațiu într-o foarte frumoasă odă cântă învingerea lui August împotriva Ducei Cotison al Dacilor. Cum la Lăpușnic numai până la această dată se află monete, nu cumva din această bătălie își iau începutul.... Din monetele la Sfinția Ta aflătoare Muzeului Maghiar nu vom da nici una, deoarece Spectabilului Domn Jude a Cercului Bara i-am dat 5 și cred că sunt destule.

Bara, 1 Sept. 1868

Cerând benedictura
Petru Codreanu

Printre donatori găsim și pe Canonicul Benamin Densușianu, strămoșul dinastiei savante a Densușenilor de la București.

Colecția numismatică a Muzeului Bisericesc al Episcopiei Lugoșului are monete vechi, romane, dar și monete medievale și moderne, ungurești, austriace și franceze. Circulara pomenită mai sus a Episcopului Victor Mihályi de Apșa (Mitropolitul de mai târziu, fost membru onorific al Academiei Române), publicată în 1888 cuprinde și Catalogul numismatic, reproducând inscripțiile de pe diversele monete⁹⁾.

Prof. IOSIF NAGHIU

7) Fost elev al Seminarului rum.-cat. din Timisoara: Kovács S. Acsanadi popnevelde története 1895-1906. Temesvár (Timisoara) 1908, p. 526-628 (catalogul tuturor teologilor români de la Seminar).

8) Textul e modernizat.

9) Recenzie favorabilă în: *Foia bisericească și școlastică*, 1889 An. III, p. 37-38 cu titlul Catalogului bibliotecii și muzeului diecesan din Lugoșu.

IMITAȚIE BARBARĂ A UNUI DINAR DELA TRAIAN.

De curând am achiziționat un dinar roman, emisiune barbară, având pe față chipul lui Traian, iar pe revers o columnă, dar a cărei legendă se referă la Antonin Piu.

Moneta este de argint, greutate 3.90 gr., diametru 18 mm.

Aversul prezintă capul laureat al lui Traian, la dreapta, profil deform, frunte redusă și cu legenda:

ANTONINVS PIVPPTS în cerc de perle degradate.

Pe revers, o columnă primitiv realizată, având soclul și statuia disproporționate, ca mărime, față de dimensiunea totală a columnei. Legenda:

PMTRXIIIIMPHICOSI, în cerc de perle.

Chipul de pe avers este, incontestabil, al lui Traian.

În ceea ce privește columnă de pe revers, are asemănări mai multe cu columnă traiană, în felul cum este realizată pe monetele lui Traian, deși îi lipsește reprezentarea celor 23 spire, precum și cei 2 vulturi la bază, pe care le găsim reprezentate pe acestea.

Fig. 1 A

Fig. 1 B. (mărite)

Columnă antonină pe care o găsim pe monetele de bronz ale lui Antonin Piu, cu legendele: DIVO PIO sau DIVVS ANTONINVS, are o bază cu reliefuri pe 3 părți, iar înaintea bazei un grătar care — probabil — reprezintă acel: *ustrinum Antoninorum*.

Columnă de pe moneta noastră nu prezintă asemănări cu aceasta.

În ceea ce privește inscripția PMTRXIIIIMPHICOSI observăm că nu este cazul să fie considerată ca imitată după monetele lui Traian.

Dinarii lui Traian, cu columnă traiană, au — în general — legenda: SPQROPTIMO PRINCIPI sau SPQRCOSVIPP.

Referindu-ne la domnia lui Traian:

TRPOTXIII a fost la 10 Dec 108

IMPII a fost în an 102

COSI a fost în an 97.

La Antonin Piu: TRPXIII și IMPII a fost în anul 150 când era și COSIII, deci este plausibil că s'a imitat inscripția de pe un dinar dela Antonin Piu, punând COSI în loc de COSIII.

Piesa descrisă face parte, deci, din imitațiile barbare, în stil primitiv și cu multe inscripții greșite, care au fost puse în circulație de către popoarele barbare, mai ales în ținutul Dunării, în vremea lui Antonin Piul.

Se mai cunosc unele emisii, barbare de dinari din timpul lui Antonin Piul și Faustina mater, având ca reprezentări pe Ceres, un Geniu, două mâini ținând un caduceu, etc. *)

Inginer OCT. LUCHIAN

O NOUĂ MONETĂ MOLDO-POLONĂ

Moneta, care face obiectul articolului de față provine din vechea colecție a inginerului Alex. Isăcescu din Cernăuți. Din catalogul alcătuit de răposatul Alex. Isăcescu, care a fost un colecționar și iubitor de monete moldovenesti și străine, rezultă, că această colecție de monete moldovenesti cuprindea 114 piese, dintre care 13 fosificate din bătăria dela Suceava. Majoritatea acestor monete au fost găsite cu ocazia săpăturilor făcute pentru renovarea diferitelor mănăstiri și pentru construcțiile de clădiri, pe care Alex. Isăcescu le-a încheiat înainte de primul război mondial în Bucovina, mai ales la Cernăuți, Suceava și Vatra-Dornei, ca inginer la Direcția administrării bunurilor fondului religiosar. ¹⁾

Din seria de monete moldovenesti, ne interesează îndeosebi piesa, a cărei descriere o dăm mai jos și care reprezintă un nou tip de monetă moldo-polonă.

Fig. 2 a

Fig. 2 B. (mărite)

Faptul că nu s'a notat în catalog locul de găsim pentru fiecare monetă, ne împiedică să arătăm proveniența acestei piese. Ea se aseamănă cu aceea descrisă mai înainte de d. Gassauer și care se înfățișează astfel:

Av.: IΩGTΘΦΩ EΘGEΩA EЖ Bustul din față al unui cavaler cu c uirasă și capul gol, ținând în mâna dreaptă un iatagan, în stânga un stindard, iar pe piept având un cap de bour (stema Moldovei); la stânga capulul cavalierului cifra 4, la dreapta cifra 6 inversată. Cerc perlat.

Rs. Stema Poloniei, Moldovei (?) și a Lituaniei; GROS ARG/TRIP REG/POLON; stema monetarului Inn Duiski. Cerc perlat. ²⁾

Moneta din colecția Alex. Isăcescu se prezintă astfel:

Av.: IΩGTΘΦΩ EΘGEΩA EЖ Bustul din față al unui cavaler ținând în

*) Dr. Max Bernhart, *Handbuch zur Münzkunde der Römischer Kaiserzeit*, Halle, 1926.

mâna stângă un stindard, în dreapta un pumnal, iar pe piept purtând o cuirasă, pe care este reprezentată stema Moldovei; în partea dreaptă, lângă capul cavalerului, este semiluna, iar în partea stângă soarele. Cerc perlat exterior, cer liniar interior.

Rs.

Stema orașului Riga

15—90

GR—OS

ARG×TRIP

CIVI×RI

GE

*Cerc perlat exterior.

Aversul acestei monete se aseamănă cu acela al monetei descrise de d. Gassauer, cu deosebirea că la dreapta capului cavalerului se află pe moneta noastră semiluna, iar la stânga soarele, pe când pe aceea a d-lui Gassauer în partea dreaptă se găsește cifra 6 inversată, iar la stânga cifra 4. S'ar putea ca aceeași reprezentare să fie și pe moneta d-lui Gassauer și anume, acel 6 inversat să nu fie altceva decât semiluna, iar cifra 4 să reprezinte în realitate trei raze de ale soarelui. Este de remarcat, că semiluna și soarele, care de obicei erau așezate lângă capul de bour, se află de data aceasta la stânga și în dreapta capului cavalerului.

Reversul monetei noastre este bătut după modelul monetelor de trei groși din Riga.

Legenda este în caractere latine: GROS (us) ARG (enteus) TRIP (lex) CIVI (tatis) RIGE (ensis). Deci gros triplu deargint al cetății Riga. Cuvintele sunt despărțite prin semnul X, în loc de puncte. Stema orașului Riga, reprezentată de obicei printr-o poartă de cetate având deasupra ei două chei încrucișate, iar peste ele o cruce, nu este corect executată pe moneta noastră, deoarece s'a omis reprezentarea crucii.

Anul 1560, care se află pe revers nu ne poate ajuta la datarea acestei monete, deoarece în acest an în Moldova n'a fost nici un Domnitor cu numele de Ștefan. Probabil, că aversul acestei monete se referă la Ștefan Răzvan, care a domnit la 1595, iar pentru revers s'a folosit un timpăr mai vechi din vremea lui Ștefan Bathory,²⁾ care avea sub stăpânirea sa și orașul Riga, intrat sub stăpânirea Poloniei din anul 1591 și unde exista o bănie importantă³⁾.

Deoarece pe revers nu avem reprezentată stema Moldovei și nici anul nu corespunde cu acela al domniei lui Ștefan Răzvan, înclinăm să admitem, că această monedă este falsă și este posibil să fi fost bătută în timpul domniei lui Ștefan Răzvan chiar în Moldova, la Suceava, unde exista o bănie așa zisă clandestină.

ELENA ISĂCESCU

¹⁾ Vezi nota biografică de Dr. I. G. Săbăra asupra familiei Isăcescu, inclusiv ing. Alex. Isăcescu, în Dr. C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*, vol. II, Sibiu 1900, p. 382.

²⁾ R. Gassauer, *Un tip nou de monedă moldo-polonă*, în *Cronica numismatică și arheologică*, XI, (1934), 97, p. 35 sq.

³⁾ Cf. C. Moisil, *O monedă inedită dela Ștefan Răzvan, Domnul Moldovei* în *Cronica numismatică și arheologică*, XI, (1934), 97, p. 34, unde se descrie o monedă care utilizează pentru revers un timpăr mai vechi cu millesimul 1589, din vremea regelui Ștefan Bathory.

⁴⁾ Ilie Tabrea *Regele polon Ștefan Bathory și monetăria dela Baia Mare*, în *Cronica numismatică și arheologică*, XIII (1939), 109, p. 5.

Amintim că d. Tabrea a prezentat această monedă în ședința Societății Numismatice Române dela 11 Aprilie 1937 și a publicat o notă asupra ei, însoțită de o reproducere, în *Gazeta Bucovinenilor* din 1 Mai 1937 (Anul IV nr. 52—53). D-na Isăcescu neamănușind aceste lucrări ale d-lui Tabrea, a redactat acest mic studiu pentru revista noastră, moneda aflându-se în colecția d-sale. N. R.

O MONETĂ CURIOASĂ : COSTANDA.

Introducere

Textele vechi românești, atât cele tipărite cât și cele manuscrise, menționează începând din veacul al XVI-lea și până 'n al XVIII-lea, o monedă numită costandă, care a circulat în acest lung interval de timp în Țara Românească, în Moldova și în Ardeal, dar n'a fost identificată până acum. Numismații au trecut-o cu vederea, iar filologii și istoricii s'au mulțumit să-i pună numele în legătură cu al unuia dintre împărații romani sau bizantini Constans sau Constantin, fără a da însă o etimologie satisfăcătoare.

De multă vreme mi-a atras atenția această curioasă expresie monetară și mi-am propus să încerc a stabili cărei piese efective îi corespunde. Am început deci să adun un material informativ cât mai bogat și cu ajutorul lui voi căuta să desleg acum această problemă. Trebuie să mărturisesc însă dela început, că în lunga perioadă de aproape trei veacuri cât a circulat această monedă la noi, numele ei nu apare prea adeseori în cărțile tipărite, în cronici și în documente. De altă parte cuvântul costandă se întâlnește aproape exclusiv în textele munteneste și numai în mod excepțional în cele moldovenești. În sfârșit în Moldova și în Ardeal moneda a purtat și alte nume cu totul diferite. Aceste deosebiri de nume complică și mai mult problema identificării ei, astfel că și unele dintre concluziile la care voi ajunge în acest studiu vor fi susceptibile de revizuire.

Costanda în textele munteneste

Cea mai veche mențiune a monetei costandă o găsim în *Invățătura* lui Neagoe Voevod către fiu-său Teodosie Vodă, scrisă în domnia celui dintâi (1512—1521). Vorbind despre virtutea milosteniei, ce trebuie să împodobească inima oricărui suveran creștin, Neagoe Voevod spune fiului său: „Ci dacă vreme ce ai aur, dă-l săracilor, iar de n'ai aur, tu dă haină, ca să fii și tu îmbrăcat de Dumnezeu în haine împărătești la vremea judecății lui, iar de n'ai haine tu dă măcar o costandă sau un ban”.¹⁾

Mai târziu aflăm dintr'un hrisov al lui Radu Mihnea, Domnul Țării Românești, din 10 Septemvrie 1615, că în anul 1596 Mihai Viteazul a cumpărat satul Vărmanul cu rumânii de acolo „dirept 30.000 costande”²⁾.

^{*)} Comunicare făcută la Societatea Numismatică Română în ședința dela 25 Martie 1945.

1) Hășdeu, *Arhiva Istorică* I 1 p. 120.

2) *Arhivele Statului București, Măndăstirea Bucovăț* (Nr. 146) p. 138.

Pe la 1600 în testamentul lui Negre din Budești găsim mențiunea: „Și să știe tot omul, că nu sunt datoriu nece unui om, fără Radului Mânzului 8 costande”³⁾.

Cățiva ani pe urmă printr'un hrisov dela Radu Șerban, Domnul Țării Românești, dat din Târgoviște la 3 Iulie 1605, se întărește vânzarea unei ocine la Berilești „pentru 150 talere și talerul 13 costande”⁴⁾.

Din domnia lui Matei Basarab ni-s'au păstrat mai multe mențiuni despre această monetă. Astfel într'un hrisov din 3 Iulie 1632 se spune, că birul anual ce-l plăteau rumânii din Flămânzești dela Curtea de Argeș era de 10 costande pe cap de locuitor⁵⁾.

Altul din 16 Iunie 1647 amintește de doi frați din Răducești, județul Râmnic, cari l-au pârât pe un al treilea frate, că plătește bir numai 6 costande și 6 bani, deși are moșie mai mare decât ei și este fără copii. Domnul hotărește să plătească acesta 3 costande, iar ceilalți doi împreună 5 costande⁶⁾.

O scrisoare din 12 Martie 1649 a marelui spătar Diicu adresată județului Brașovului cu privire la o cantitate de lână ce-i vinde precizează în chipul următor prețul urcat al acestei mărfi: „Ci să-i dea pre oca câte 10 costande nimic nu va putea găsi nimenile”⁷⁾.

De asemea egumenul Dionisie din Câmpulung scrie la 3 Decembrie 1651 aceluiaș județ pentru prețul vinului ce i-a trimis: „oamenii din cetatea dumneavoastră l-au rupt (prețul) câte costande 60 pre bani gata... Și alții au cerșut năemă de aicea până la Brașeu câte 12 bani de vadră, iar noi l-am lăsat câte o cost (andă) pentru voe dumi-tale”⁸⁾.

Dar costanda este menționată și în diferite cărți tipărite în domnia lui Matei Basarab.

Astfel în așa numitele *Învățăături* pentru toate zilele, tipărite la Câmpulung în 1642, în capitolul: Al treilea cuvânt și învățătură, pentru iubirea de argint, cămătarul spune săracului:

„Acum te-am împrumutat și ți-am dat un ban și ți-s'au căzut să-mi dai 5 veadre de vin. Iară acum tu n'ai făcut în acest an să mi-le plătești; ce acum vinul se vinde ocaua 5 bani sau 10, ce face vadra 40 de bani; ce ți-se cade să-mi dai de 5 ori 40, ce fac 100 de bani, care face 4 ducăți, ducatul iaste câte 5 costande. Și iarăș acum acești 4 ducăți nu-i ai să mi-i dai; las că te voi ma lăsa și să-mi dai la anul 20 de veadre, vadra câte 10 bani. Și ia caută, cu un galben ce dă săracului, el îi ia 20 de veadre de vin, carele plătesc 15 galbeni”⁹⁾.

3) Hașdeu, *Cuvinte din bătrâni* I p. 95.

4) Arhivele Statului București, Mitropolia din București VII. 1.

5) I. Ionașcu, *Mănăstirea Curtea de Argeș și orădenii argeșeni în Revista istorică română* XIV (1944) p. 461.

6) Colecția Fundației culturale M. Kogălniceanu.

7) N. Iorga, *Brașovul și Românii* (Studii și Documente X) p. 47.

8) *Ibidem* p. 29 și 30.

9) Cf. T. Cipariu, *Crestomația sau Analecte literare*, Blaj 1858 p. 161; M. Gaster, *Crestomația română*, București 1891, I p. 95.

Iar în Pravila sau Indreptarea legii, tipărită la Târgoviște în 1652, articolul 36, care tratează despre furturi și „certarea” furilor, are următorul cuprins:

„Cei ce vor fura plug sau her de plug sau jug și de se vor găsi, atunci să se socotească den ce zi s'au furat până în ce zi s'au găsit, deci să plătească pe zi câte 12 aspri, cari fac 2 costande de argint”¹⁰⁾.

Se știe, că Pravila lui Matei Basarab este în cea mai mare parte o simplă retipărire a Pravilei lui Vasile Lupu, publicată la Iași în 1646, deci cu șase ani mai înainte. Aici articolul 36 este exact la fel redactat, cu mica deosebire, că în loc de costandă este pus numele potronic:

„Cei ce va fura plug sau her de plug sau giug și de se vor găsi, să se socotească den ce zi a furat până în ce zi s'a găsit, deci să plătească pe toată ziua câte 12 aspri, cari fac 2 potronici de argint”¹¹⁾.

Din compararea acestor două texte rezultă în chip evident, că costanda și potronicul erau una și aceeași monetă. În redacția primordială, cea moldovenească, era trecut numele de potronic, în cea muntească, posterioară cu 6 ani, acest cuvânt a fost înlocuit cu costandă.

Dovadă indiscutabilă, că în Țara Românească potronicul purta numele de costandă. Deci aceeași monetă se numea într'un fel în Moldova și într'alt fel în Țara Românească.

Din vremea lui Matei Basarab ne-a rămas și un lexicon slavo-român întocmit de Mardarie Cozianul și terminat în manuscris la 1649. Aici cuvântul slav țata este tradus astfel: „mangăr, cum iaste acum la noi costanda”¹²⁾. În Țara Românească „mangăr” însemnează monetă antică de argint, în special monetă romană, dinar sau antoninian.

Și mai târziu, spre sfârșitul veacului al XVII-lea este amintită costanda în această țară. Într'un act din 10 Martie 1683 (fără mențiunea localității) un Neacșu Cantaragiul își amănestează vîile din apropierea mănăstirii Vieroșu (județul Muscel) pentru „o bute de vin, vedre 60, vâdra câte bani 30, fac taleri 15 costande 12”¹³⁾.

Țar în cartea religioasă: Mărgăritare alese, tipărită în București la 1691 se spune despre stăpânul care a tocmnit lucrători pentru vie: „Deci tocmindu-se cu lucrătorii câte o costandă pe zi, i-au trimis în via lui”¹⁴⁾.

În sfârșit în cartea de judecată a pîtarului Dumitrașcu Poenaru dată în Gropșani la 1 Iunie 1694 se vorbește de „bani gata ughi 62 cost. 7”¹⁵⁾.

10) Ediția Bujoreanu p. 237.

11) *Idem* p. 8.

12) Gr. Crețu, *Lexicon slavo-românesc de Mardarie Cozianul*, București 1909 (Nr. 4282).

13) Hagdeu, *Arhiva istorică* II 1 p. 62.

14) Biblioteca Academiei Române, *Cartes veche* ed. 1691 Nr. 91 f. 161 și ediția: 2-a din 1746 Nr. 248 f. 232 v.

15) Academia Română, *Fotografii de documente* VI, 37.

Potronicul în textele moldovenești

După cum costanda este menționată în mod curent în textele muntenești din veacurile al XVI-lea și al XVII-lea, tot astfel găsim menționat și potronicul, echivalentul ei, în textele moldovenești.

Într-o scrisoare a județului Bistriței ardelenne către cel din Siretul Bucovinei din anul 1600 se spune despre un locuitor din Rodna, care a împrumutat 30 florini dela altul din Siret, că cel dintâi n'a luat mai mult de 3 potronici, iar celălalt îi cere în toată săptămâna câte 5 potronici ¹⁶⁾.

Într'un act din 19 Aprilie 1621 se arată, că s'a vândut satul Zorileanilor din ținutul Bârladului cu 750 taleri „banii câte nouă bani un potronic”. Din această sumă s'au primit la facerea actului numai „trei sute de talere, însă potronicul nouă bani, s'au rămas cu patru sute cincizeci de talere să ni-i dea la Crăciun” ¹⁷⁾.

În Martie 1622 vânzarea acestui sat este întărită prin hrisov domnesc, în care se arată că s'a făcut cu „bani buni” și „bani potronici” ¹⁸⁾. Dar cumpărătorul n'a putut plăti restul sumei decât abia în 1626, când a dat ultimii 50 de taleri. Pe aceștia însă i-a plătit în „bani proști”, însă potronicul tot 9 bani, și astfel „s'au împlinit opt sute de taleri proști” ¹⁹⁾. Rezultă că pentru suma de 750 taleri în bani buni, s'au plătit 800 de taleri în bani proști, iar moneda divizionară curentă era potronicul, socotit la 9 bani ¹⁶⁾.

Obiceiul de a se plăti taleri în potronici îl găsim și mai târziu. O însemnare dela 1650 dintr-o mănăstire din Moldova menționează următoarele monete: „8 galbeni de aur, 12 tal(eri) de argint, 4 tal(eri) de pot(ronici) de argintu, 24 tal(eri) de bani mărunți” ¹⁹⁾.

Iar într-o altă însemnare despre rânduiala birului din Moldova la 1654, în domnia lui Gheorghe Ștefan, potronicul apare de asemenea ca monetă divizionară: „72 ughi. S'au iertat din ei 30 potronici” ²⁰⁾.

În sfârșit într'un act din 1679 găsim mențiunea: „opt galbeni și 16 potronici bani buni”, ²¹⁾ iar în 1691 avem însemnarea: „dzece lei fără doi potronici”. ²²⁾ În amândouă cazurile potronicul are aceeași funcție de monetă divizionară.

Concluzia firească ce se desprinde din toate textele muntenești și moldovenești expuse mai sus este, că aceeași monetă curentă în veacurile al XVI-lea și al XVII-lea purta în Țara Românească numele de costandă, iar în Moldova pe cel de potronic.

Această concluzie o confirmă și spusele cronicarilor moldoveni Ioan Neculcea și Nicolae Mustea, amândoi din prima jumătate a veacului al XVIII-lea și singurii cari menționează această monetă.

16) N. Iorga, *Documentele Bistriței* I p. 1.

17) N. Iorga, *Studii și Documente* VI p. 17.

18) *Ibidem* p. 18.

19) Hurmuzachi-Iorga, *Documente* XV 2 p. 1177.

20) N. Iorga, *Studii și Documente*, IV p. 266.

21) *Ibidem* VI p. 90 nr. 77.

22) *Ibidem* I p. 84.

Povestind domnia lui Dabița Vodă în Moldova cronicarul Ioan Neculcea amintește și despre alegerea lui Antonie Vodă în Țara Românească în modul următor: „Iară boierii muntenesti rădicase cap un Domn în locul lui Grigore Vodă (Ghica) pe un om prost pe nume Antonie și-i da nafaca lui pre zi de cheltuială câte zece potronici”.²³⁾ La rândul său Nicolae Mustea, care compilează pe Neculcea, se exprimă astfel: „Boierii muntenesti, dacă au pribegit Grigore Vodă, ei au pus Domn pre un om prost anume Antoni și-i dau nafaca pe zi câte zece costande și era Domn numai cu numele”²⁴⁾.

Este interesant de constatat, că deși amândoi cronicarii sunt moldoveni, contemporani și unul îl compilează servil pe celălalt, totuși întrebuințează nume diferite pentru aceeași monedă: Neculcea întrebuințează termenul de potronică uzitat în Moldova, pe câtă vreme Mustea vorbind despre un eveniment petrecut în Țara Românească, crede nimerit să utilizeze termenul de costandă obișnuit acolo. Dovadă în plus, că amândoi termenii numiau una și aceeași monedă.²⁵⁾

Tot Neculcea ne informează în mod indirect și despre valoarea potronicului în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Expunând anumite îmbunătățiri făcute de Constantin Mavrocordat în Moldova, el arată și modul cum a stărpit un abuz al părcălabilor dela orașele de acolo:

„Socotit-au Măria Sa Constantin Vodă și pentru părcălabii de pe la târguri, având părcălabii obiceiul de luau, oșebit de cei 20 de bani, și câte două oca de vin de bute de vin sau de horilcă sau orice fel de băutură ar fi fost. Și părcălabii nu luau numai cele două oca, precum era obiceiul, ci luau niște țidve mari câte de 4—5 oca, de jăcuiau oamenii și neguțătorii, spărgându-le butile. Iară Măria Sa Constantin Vodă au stricat acest obiceiul rău, să nu mai fie, să nu mai ieie părcălabii țidve și oca de vin și de horilcă, ci numai să ieie părcălabii drept pre obiceiul câte doi potronici de car”.²⁶⁾

Este ușor de înțeles, că dacă 20 de bani sunt egali cu 2 potronici, un singur potronic valora 10 bani.

Costanda în textele moldovenești

Cu toate acestea avem câteva informații, cari arată că numele de costandă nu era necunoscut în Moldova.

Intr-o scrisoare din 30 Mai 1645 cămărașul Stan dela Ocna Bacăului spune județului orașului Brașov, cu privire la niște sfoară ce o cumpărase pentru vistiernicul Iordache Cantacuzino, următoarele: „când am fost acolo la D-voastră pentru sfoara vistiernicului, știți D-ta, că am chemat meșterii de am tocmit dentaștea D-tale suta câte 3 florinți 2 costande; 1500 de sfoare fac peste tot 48 de florinți”.²⁷⁾

23) M. Kogălniceanu, *Letopisește*, ed. 2-a p. 420.

24) *Ibidem* III p. 4.

25) Cel dintâi care a constatat această identitate a fost Hașdeu, *Magnum Etymologicum* III cuv. ban col. 2426.

26) M. Kogălniceanu, *ibidem* II p. 463; Hașdeu I c.

27) N. Iorga, *Brașovul și Românii* (Studii și Documente X) p. 79.

De altă parte în descrierea călătoriei ce a făcut-o englezul Robert Bargrave în anul 1652 prin Moldova se vorbește și despre monetele ce se întrebuințau atunci în această țară. După ce a stat un timp la Iași englezul se pregătea să treacă în Polonia și deci a schimbat o sumă de bani de aur în piese de argint și de aramă. Cu acest prilej el spune: „Moneta cea mai necesară pentru drum în aceste părți sunt banii, cari sunt valabili până la Danzig, de și în Polonia piesele de 1 gros, 2 groși și 3 groși te încurcă mai puțin. Acești bani sunt câte 20 la babcă sau costanti; 12½ costanti la un taler-leu (lyon daller) și 14 la un taler imperial (rix daller) și în Polonia merg 30 groși la un florin și 3 florini la un rix daller; 3 bani făcând un gros”.²⁸⁾

În sfârșit Dimitrie Cantemir, savantul cronicar moldovenesc, are în opera sa *Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor* un capitol întreg cu privire la costandă, cu interesante considerații despre originea numelui acestei monete și despre întrebuințarea ei în Moldova. În acest capitol intitulat: „Dovedește-se ședera lui Constans împărat în Dachia și de pre moneta de dânsul în Dachia făcută”, Cantemir povestește, că trecând în anul 1708 prin Galați în drum dela Adrianopol, părcălabul de acolo l-a prezentat o monedă de argint ce fusese găsită de curând în ruinele cetății romane dela Gherghina (lângă Barboși). Cronicarul studiind-o a constatat că este dela împăratul Constans și fiind găsită într-o cetate antică din Dacia trage concluzia următoare: „Despre care monedă putem socoti, că împăratul Constans trăind câtăva vreme în Dachia... să fi făcut acei bani și de pe numele lui să se fi chemat constande. De pre carile și astăzi niște bani cari măcar că într-alte țări se fac, ce acolo unde se fac nu se chiamă constande, iară ai noștri le zic constande, punându-le numele, poate fi, de pre banii asemenea acelor, ce au avut odinioară în Dachia și au știut din tată în fiu”,²⁹⁾ că pre numele lui Constans împărat le-au fost zicând constande, adică banii lui Constans”.³⁰⁾

Din acest citat rețin deocamdată informația foarte prețioasă, că costanda era o monedă străină, care în țara de origină purta alt nume și că numai Românii îi spuneau costandă.

De altfel avem și un act moldovenesc mai nou, din 1704, în care de asemenea se amintește costanda: „1000 florini poloni fac 161 lei 4 constande și 4 bani”.³¹⁾

Toate acestea sunt dovezi evidente, că și în Moldova acest nume era cunoscut și întrebuințat, alături de termenul obișnuit: potronicul.

Desigur nu am pretenția, că textele citate mai sus ar fi singurile cari menționează costanda sau potronicul. Foarte probabil că mai există documente publicate, pe cari fără să vreau le-am trecut cu vederea, după

28) Fr. Babinger, *Robert Bargrave, un voyageur anglais dans les Pays Roumains* în *Analele Academiei Române* XVII — 6 p. 167.

29) Întrebuințează expresia grecească: *patroparados*.

30) Ediția Gr. Tocilescu, București 1901 p. 248—249. Din descrierea monetei rezultă că nu era o piesă dela Constans, ci una modernă reprezentând pe față o cruce, iar pe revers un cap de zimbri cu crucea între coarne.

31) I. Brătescu, *Măsurătoarea pământului la Români*, extras din *Buletinul Societății Geografice Române* 1913 p. 77.

cum iarăș printre cele nepublicate vor fi unele, cari să cuprindă informații cu privire la această monetă.

În orice caz din informațiile de mai sus rezultă în mod evident, că costanda sau potronicul era o monetă străină de argint, care a circulat la noi din veacul al XVI-lea până într'al XVIII-lea. Ea avea în raport cu monetele de aur de atunci: ughă (galbeni ungurești) și florini poloni, rolul de piesă divizionară. Iar la rândul ei avea ca subdiviziune banul, moneda măruntă.

CONST. MOISIL

(Va urma)

DIN VECHI TRATATE DE PICTURA.

În vechile tratate de pictură se dădeau și precepte despre întocmirea umeltelor și tehnica de folosă într'o mulțime de arte secundare. După ce se stabilea canonul proporțiilor trupului omenesc, după ce se desvăluiau toate secretele de atelier cu privire la pregătirea suprafețelor, care urmau să primească pictura și la distribuirea personajilor, iată că se adunau felurite rețete pe la sfârșitul volumului: învățături despre facerea cărbunilor pentru desen, despre poleitul cărților la margini, despre aplicarea de flori și slove de aur pe fier, despre imitația marmorei; se spune cum să se facă vitraliile, mozaicul, turnatul metalelor, călirea săbnilor, poleirea filigenelor, topirea oțelului, iar într'unul din manualele copiate la noi în țară se indică metoda infalibilă de a strămuța peștele dintr'un iaz într'altul.

Fie că aceste tratate provin dela Muntele Athos și conțin străvechi urne bizantine, fie că e vorba de *Schedula diversarum artium* a călugărului Teofil din veacul X sau XI, fie că sunt manuale italiene din vremea Renașterii, vom găsi într'insele tot felul de sfaturi. Din *Trattato della Pittura* al lui Cennino Cennini, scris pe la începutul veacului al XV-lea, spicuim următoarele rețete, urmând textul tradus de pictorul D. Belisarie-Muscel după edițiile lui G. Tambroni și Renzo Simi, comparate cu versiunea franceză a d-lor Victor și Henry Mottez și cu cea germană a lui Willibrod Verkade, editat la București, la tipografia „Fântâna Darurilor“, sub titlul: *Tratatul de pictură al lui Cennino Cennini*:

„Capitolul CLXXXVII. Cum se mulează o monetă în ceară sau pastă.

Dacă vrei să mulezi santelene¹⁾, poți să le mulezi în ceară sau

¹⁾ Antonio Maria Biscioni, în notele lui asupra lui Dante, a scris despre Santelene sau Sfânta Elena, moneda de aur sau de argint, care avea curs pe vremea lui Dante, ca bizanti și ruote-țe. Biscioni crede că ele și-au luat numele de Santelene dela insula Sfânta Elena, estăzi Santorini, în Arhipelag, unde erau lăstute. Cennino la aci cuvântul Santelene în înțelesul lui generic: pentru a însemna orice monetă sau medalie ar fi, cum a făcut Dante în locul adnotat. (Nota Cav. Tambroni), p. 144—145.

pastă. Pune-le să se usuce și apoi dizolvă pucioasă; toarnă-le în forme; și s'a isprăvit. Dacă ai vrea să fie numai în pastă, amestecă în ea mînu frecat, adică amestecă cu pasta praful uscat. Și fă-o groasă după voință, sau cum crezi.

„Capitolul CLXXXIX. Cum se mulează o pecetie sau o monetă cu pastă de cenușe.

Dacă ai vrea să mulezi bine și precis o pecetie sau un galben, sau altă monetă, urmează metoda aceasta. Și ține-o cu sfințenie, căci e lucru foarte minunat.

Ia o jumătate de tigae de apă curată, sau plină, cum vrei, ia și cenușe o jumătate de blid. Toarn'o în tîgaea aceasta, și mestec'o cu mîna. Oprește-te puțin: înainte ca apa să se limpezească de tot, toarnă apa asta turbure într'o altă tigae. Și fă tot așa de mai multe ori, pînă ți se pare că ai atîta cenușe cît îți trebuie. Apoi las'o să se liniștească atîta pînă ce apa s'a limpezit și cenușa s'a întors bine la fund. Varsă apa aceasta și usucă cenușa la soare, sau cum vei vrea. Apoi frămînt'o cu sare dizolvată în apă și fă-o ca și cum ar fi o pastă. Apoi, în pasta aceasta mulează pecetii, santelene, figurine, monete și în general tot ce dorești să mulezi. Făcînd aceasta, lasă pasta să se usuce în liniște, fără foc sau soare. Apoi toarnă în pasta aceasta plumb, argint sau ce metal vrei; căci pasta aceasta e destul de tare pentru a reține orice fel de greutate.

MARIA GOLESCU

Noi am avea de adăugat că, după opinia noastră, termenul de santelene nu se referă la locul de obârșie al monetei, ci la reprezentarea după dăna: Sfinții Constantin și Elena, corespunzînd astfel termenului generalizat de constantini, despre care s'a vorbit cu atîta competență în această revistă.

CU PRIVIRE LA NUMISMATICA ORAȘELOR NOASTRE PONTICE

Am impresia că în ultimul timp numismații și colecționarii noștri nu mai dau atenția cuvenită monetelor antice bătute în orașele noastre pontice, în orașele străvechi din Dobrogea, cum sunt Istros, Tomis, Callatis și Dionysopolis.

De mai bine de un veac Dobrogea este izvorul nesecat de achiziții monetare nu numai pentru colecționarii noștri, dar și pentru cei din țările vecine și de multe ori pentru cei din restul Europei. Înainte de războiul pentru întregirea României (1916—1918) unele muzee europene, sau colecționari mai importanți, aveau în Dobrogea agenți speciali, cari urmăreau descoperirile întâmplătoare și cumpărau cu prețuri mari piesele cele mai frumoase ori cele mai rare. Natural că și colecțiile noastre numismatice, publice și particulare, tot din Dobrogea se aprovizionau cu monete antice, în special grecești și pontice, pe când în restul țării se găseau mai ales monete dace, macedonene, romane și medievale.

De altă parte în cele patru orașe străvechi din Dobrogea au funcționat timp de veacuri monetării proprii, cari au emis nesfârșite serii de piese de argint și de bronz — uneori de aur — de asemenea ele au avut relații comerciale întinse în tot cursul antichității cu marile centre grecești și roamne. Astfel că pe teritoriul lor și în regiunile învecinate s'au găsit și se găsesc atât monete proprii, cât și monete străine din cele mai variate.

De când marele nostru numismat M. C. Sutz u a colecționat, a studiat și a publicat monetele acestor orașe, s'a format o ramură nouă a numismaticeii antice: numismatica Pontului stâng, care a complectat pe cea a Pontului drept, întemeiată de învățații ruși și cuprinzând monetele bătute de orașele Tyras, Olbia, Panticapaeum, etc., din reginua răsăriteană a țărmului european al Mării Negre.

Până pe la 1930 numeroși numismați români și străini au contribuit la cunoașterea activității monetare a orașelor dobrogene, a orașelor din Pontul stâng, lămurind într-o măsură neașteptată istoria lor și rolul economic și cultural ce l-au avut în antichitate.

Dar dela această dată cercetările și studiile în acest domeniu s'au rărit foarte mult și însăș activitatea de colecționare a monetelor din aceste orașe n'a mai fost atât de intensă ca înainte. Entuziasmul ce-l manifestaseră la început colecționarii și numismații noștri pentru aceste monete a scăzut și el mereu și astăzi numai rareori se publică studii sau notițe asupra lor.

Și cu toate acestea ies mereu la iveală monete noi, piese inedite sau puțin cunoscute, iar multe dintre cele publicate mai înainte așteaptă să fie complet lămurite. În același timp rămâne să se explice definitiv sistemele monetare din aceste orașe și evoluția lor, raporturile dintre monetele lor și monetele străine de mare circu-

lație, cum și alte probleme în legătură cu activitatea monetară din aceste orașe străvechi.

De aceea cred că este absolut necesar, ca numismații noștri să reia colecționarea și studiarea monetelor noastre pontice, dându-le toată atenția cuvenită. În special mă adresez tinerilor amatori și cercetători și-i îndemn să atace cu curaj și cu pasiune această ramură a numismaticei antice atât de interesantă pentru noi.

Căci aceste produse ale artei monetare fac parte și ele din patrimoniul cultural al țării noastre. Coloniztii greci din orașele pontice s'au stabilit pe teritoriul strămoșilor noștri Daci și întreagă dezvoltarea lor economică și culturală s'a resimțit de influența autohtonilor și de contactul neîntrerupt cu viața și instituțiile acestora.

În legătură cu cele de mai sus este interesant de constatat, că monetele din orașele noastre pontice au atras încă din veacul al XVII-lea atențiunea amatorilor și colecționarilor din apusul Europei, dintre cari unii le-au și făcut cunoscute prin publicațiile din acel timp, iar apoi au continuat să fie colecționate și studiate neîntrerupt până astăzi.¹⁾

Astfel în anul 1683 învățatul francez *André Morell* descrie în cartea sa despre numismatica universală, mai multe monete din Tomis,²⁾ iar în vestita colecție numismatică a reginei Cristina a Suediei se găseau de asemenea un număr de piese bătute în acest oraș dobrogean.³⁾

Dar cel care a dat în acest timp o atenție deosebită monetelor din orașele noastre pontice a fost *Jean Vaillant*, celebrul „anticar” al regelui francez Ludovic XIV. În nenumăratele sale călătorii făcute prin toată Europa, în scop de a colecționa monete și antichități pentru acest rege, Vaillant a vizitat nenumărate colecții publice și particulare, cum și un mare număr de negustori, notând piesele mai importante și cumpărând tot ce putea obține pentru Cabinetul regal. Într-o lucrare a sa privitoare la monetele antice grecești și publicată în 1693, el descrie, între altele, mai multe piese bătute în Callatis, Istros și Tomis, făcând cunoscute în felul acesta și mai mult monetele acestor orașe pontice. Păcat numai, că unele dintre aceste descrieri au fost redactate adeseori în grabă, astfel că nu sunt totdeauna complete și exacte.⁴⁾

La începutul veacului al XVIII a călătorit prin Dobrogea învățatul amator numismat A. de La Motraye, care a însoțit pe regele suedez Carol XII în exilul său dela Tighina, în urma înfrângerii ce suferise dela Ruși în lupta dela Poltava (1711). Curând după această luptă La Motraye a trecut prin Dobrogea și oprindu-se la Babadag a cumpărat de acolo monete romane republicane și imperiale, în special dinari de argint, cum și monete din Tomis. De asemenea în satul Carasu a putut achiziționa un număr de piese din Tomis.

Peste trei ani La Motraye a făcut o nouă călătorie prin Dobrogea și a vizitat Silistra, Constanța, Isaccea și Babadagul, cumpărând iarăși monete grecești, macedonene și romane. În descrierea

călătoriei sale sunt publicate multe dintre monetele ce le-a achiziționat; dintre cele pontice sunt descrise numai piese din Tomis și Callatis. În orice caz publicația lui La Motraye a contribuit și mai mult la răspândirea cunoștințelor despre monetele acestor orașe străvechi din Dobrogea.⁵⁾

Ceva mai târziu, la 1737 și 1738, găsim descrise unele monete tomitane în două publicații ale arheologului vienez P. Erasmus Froelich, privitoare la monetele antice,⁶⁾ iar în 1742 în importanta lucrare a elvețianului J. Jacob Gessner despre monetele împăraților și popoarelor din antichitate.⁷⁾ La 1762 și 1763 marele colecționar și cărturar francez Iosif Pellerin publică și el un număr de monete din Tomis în două opere ce a tipărit atunci, una despre monetele regiilor și alta despre monetele popoarelor și orașelor antice.⁸⁾

Un aspect noi iau cercetările și studiile despre monetele noastre pontice după apariția operilor savantului numismat austriac, ieziuitul Iosif H. Eckel, întemeietorul numismaticei științifice. În opera sa fundamentală *Doctrina numorum veterum* apărută la Viena în 1786, el descrie și un număr de monete din Callatis, Istros, Tomis și Dionysopolis, însoțite de considerații istorice și artistice erudite. De asemenea în Catalogul Cabinetului imperial din Viena și în alte lucrări mai mici ale sale sunt menționate și descrise diferite piese din aceste orașe dobrogene.

După un sfert de veac un alt numismat celebru, francezul T. E. Mionet publică și el monete din Istros, Callatis și Dionysopolis în neîntrecută sa *Description des médailles antiques*, Paris 1806—1812, în 6 volume, iar în *Supplement*-ul acestei opere în 9 volume, descrie și monetele din Tomis.

Ca o completare a monetelor din Callatis apare la 1815 un mic studiu al lui Millin, în care se descriu un număr de piese inedite din acest oraș.⁹⁾

Dar la popularizarea cercetărilor cu privire la monetele acestor orașe a contribuit foarte mult și eruditul numismat italian, abatele Domenico Sestini, care în mai multe lucrări publicate între anii 1796—1831 a descris și comentat cu multă exactitate și cu deosebită competență numeroase piese din toate orașele noastre pontice.¹⁰⁾

Era natural, ca această intensă activitate a numismaților apuseni să deștepte și interesul amatorilor și colecționarilor din sud estul Europei asupra acestor monete.

Încă în 1797 eruditul grec Rigas Velestinli a publicat o hartă a Peninsulei Balcanice și a regiunii dela Dunărea de Jos, în care localitățile, cari au avut în antichitate ateliere monetare, sunt marcate prin reproduceri de monete proprii.¹¹⁾

La 1828 amatorul numismat și arheolog din Țara Românească, marele ban Mihail Ghica redactându-și catalogul colecției sale numismatice, descrie și un număr de monete din Callatis și Tomis.¹²⁾

Marea colecție de monete ce și-a format câțiva ani mai târziu *Nicolae Mavrus*, îndrumătorul numismaticei românești, cuprindea deasemenea piese numeroase din *Callatis*, *Tomis* și *Istros*.¹³⁾

Însfârșit în colecția amatorului numismat și arheolog *G. Seulescu* din Moldova se găseau și câteva monete din *Tomis* și *Callatis*, pe care le-a reprodus în tabla de monete ce a tipărit în 1844 la Institutul Albinei din Iași.

În anul 1831 guvernatorul Basarabiei a însărcinat o comisiune de arheologi ruși să facă săpături în Insula Șerpilor, spre a scoate la iveală monumentele antice ce se credea că sunt îngropate în această insulă izolată, unde în vechime a fost un templu celebru al lui *Achile*. Săpăturile acestea, cari s'au prelungit până la 1850, au dat la lumină și vreo 2000 de monete antice, cari au intrat în cea mai mare parte în muzeul din Odesa. Ele au fost descrise în mare parte de numismatul rus *N. Murzakiewicz*, care a constatat că multe provin din orașele dobrogene *Callatis*, *Istros*, *Tomis* și *Dionysopolis*.¹⁴⁾

Cam în același timp monetele orașelor dobrogene din colecția muzeului din Viena au fost studiate și publicate de *I. Arneth*,¹⁵⁾ iar o parte din cele aflătoare în muzeul din Odesa de contele *Alexis Uvarov*.¹⁶⁾

Menționez cu acest prilej, că atât *Murzakiewicz*, cât și *Uvarov* au publicat pentru prima oară monetele unor regi sciți din Dobrogea, cari stăpâneau peste Sciții ce se așezaseră în regiunea dela sudul Mangaliei.

În acest timp, adică în jurul anului 1850, se desfășoară și activitatea numismatică a lui *Cezar Bolliac*, care adunase în colecția sa și monete din orașele noastre pontice. De asemenea în tabloul de monete intitulat *Dacoromane* (1858) și în planșele Cabinetului de medalii *Bolliac* (1863 ?) sunt reproduse, între altele, monete din *Tomis*, *Callatis* și *Istros*. Iar în publicația sa *Excursie arheologică* (1868) sunt descrise câteva monete dintre acestea.

Între anii 1864—1867 a lucrat în Dobrogea o misiune arheologică franceză, compusă din erudiții ca *Boissière*, *Baudry*, *Desjardins* și *Engelhardt*, care a făcut cercetări și săpături în mai multe așezări antice. Deși cu acest prilej s'au descoperit, pe lângă monumente epigrafice și sculpturale, un număr mare de monete antice, totuși acestea n'au fost publicate.

În schimb alți numismați francezi, englezi și germani, ca *Sabatier*, *Friedländer*, *Vaux* și *Gardner* au publicat între anii 1859—1876 multe monete inedite din *Tomis*, aducând prin aceasta o contribuție prețioasă la cunoașterea monetăriei acestui oraș.

Prin urmare terenul era pregătit pentru ca după războiul nostru pentru neamuri (1877-78), tânărul numismat și arheolog *M. C. Sutz*, fost elev și colaborator al lui *Mavrus*, să facă o călătorie de studii în Dobrogea de curând realipită la România, să cerceteze vechile așezări de acolo, să colecționeze numeroase monete

pontice și să le publice apoi în 1881 în primul său studiu de acest fel: *Coup d'oeil sur les monuments antiques de la Dobroudja*.¹⁷⁾ De acum înainte M. C. Sutz va urmări cu o pasiune deosebită toate descoperirile de monete pontice, își va forma o colecție foarte bogată de piese de aur, de argint și de bronz din Tomis, Callatis, Istros și Dionysopolis și va publica numeroase studii de erudiție superioară despre ele, devenind astfel reprezentantul cel mai activ, mai învățat și mai entuziast al acestei ramuri a numismatice antice. Prin studiile sale în limba franceză și română, prin comunicările făcute la congrese și în sânul societăților savante din țară și din străinătate, ca și printr-o susținută propagandă orală în cercurile numismaților români și străini, M. C. Sutz a reușit să deștepte un interes general pentru colecționarea și studierea acestor monete și a contribuit în cel mai înalt grad la popularizarea cunoștințelor despre ele.

Mulțumită acestei activități stăruitoare s'a ajuns la o vastă colaborare științifică pentru cunoașterea cât mai amănunțită a activității monetare și a dezvoltării economice și culturale din antichitate a populației din aceste orașe și din regiunea învecinată.

Este de dorit ca această colaborare să înceapă din nou cu concursul tinerilor noștri numismați și colecționari pentru ca tot materialul de care dispunem astăzi să poată fi cercetat și studiat și apoi publicat într'un *corpus* redactat de erudiți români.

CONST. MOISIL

NOTE

¹⁾ Pentru informații mai complete v. Const. Moisil, *Introducere în numismatica Dobrogei*, în publicația: Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească, București 1928 p. 146.

²⁾ A. Morell, *Specimen universae rei numariae*, Paris 1683.

³⁾ L. Ruzicka, *Une collectionneuse royale* în *Buletinul Societății Numismatice Române* XVIII (1923) p. 38.

⁴⁾ J. Vaillant, *Numismatica imperatorum, etc.*, Paris 1693.

⁵⁾ A. de La Motruye, *Voyages*, Haga 1727, retipărită de Academia Română.

⁶⁾ P. E. Froelich, *Quator tentamina in re numaria vetere*, Viena 1737 și *Animadversiones*, Viena 1738.

⁷⁾ I. Iac. Gessner, *Numi imperatorum; numi populorum*.

⁸⁾ I. Pellerin, *Recueil des médailles des rois*, Paris 1762; *Recueil des médailles des peuples et des villes*, Paris 1763.

⁹⁾ În *Magasin encyclopédique*, Paris 1815.

¹⁰⁾ Do. Sestini, *Lettere e dissertazioni numismatiche* (I—II); *Catalogul muzeului Hedervary*, Florența 1822—1829; *Catalogul muzeului Chaudron*, Florența 1831.

¹¹⁾ Rigasa-Velestin, *Harta Eladei*, Viena 1797 (în limba greacă).

¹²⁾ Const. Moisil, *Colecția de monete a marelui ban M. Ghica*, în *Cronica numismatică și arheologică* VII (1927) p. 51.

¹³⁾ Const. Moisil, *Colecțiile numismatice și arheologice ale lui N. Mavrus* în aceeași revistă XII (1936) p. 193.

¹⁴⁾ *Zapiski* III p. 237.

¹⁵⁾ În *Sitzungsberichte der Wiener Akademie*, phil. hist. Cl. IX (1852).

¹⁶⁾ Ouvarov, *Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale*, Odessa 1855.

¹⁷⁾ În *Revue archéologique* XLII (1881) p. 204 și 287.

MEDALISTICA

Medalia comemorativă pentru Inginerul Elie Radu. În amintirea celui ce a fost inginerul inspector general Elie Radu, inginerii români recunoscători au bătut o medalie.

Ea este de bronz : 60 mm. diametru, 75 gr., gravor G. Stănescu, și a fost bătută la Monetăria Națională.

Pe avers : chipul sever al inginerului-profesor, îndrumător de generații, cu următoarea inscripție circulară :

. 1853 . INGINERULUI . ELIE . RADU . 1931 .
. INGINERII . ROMANI . RECUNOSCATORI .

Pe revers, inscripția, în 8 rânduri orizontale :

DIRECTOR GENERAL DE PODURI ȘI
ȘOSELE STUDII ȘI CONSTRUCȚII
PREȘEDINTE AL CONSILIULUI
TECHNIC SUPERIOR
PROFESOR LA ȘCOALA POLITEHNICA
DIN BUCUREȘTI
MEMBRU DE ONOARE
AL ACADEMIEI ROMANE

Deasupra, o ramură de lauri, compas și echer ; dedesubt, două frunze de stejar legate cu panglică.

Inginer OCT. LUCHIAN

Medalia P. P. Carp. Această medalie, gravată de artistul Cristescu în 1914, n'a fost publicată până acum. Bătută la Paris, pare a nu exista decât în 2—3 exemplare. Se prezintă astfel :

Fig. 3 A

Fig. 3 B

Av. : LUI . P. P. CARP . PARTIDUL . CONSERVATOR (circular). Bustul său în profil spre stânga, cu monoculul fixat pe ochiul stâng. Portretul este foarte expresiv și redă în mod fidel figura atât de familiară celor din generația trecută, a bătrânului bărbat de stat.

Rs.: CORECT IN / VIAȚA PRIVATĂ / DEZINTERESAT 4 IN
VIAȚA PUBLICĂ (în câmp la stânga). MCMXIV (jos). Tortă aprinsă
așezată vertical pe o ramură de laur.

Metal alb. 50 mm.

MINA PAUCKER

Medalia Stella Maris. Intre ultimele dorințe ale regretatei noastre regine Maria a fost și aceea, ca inima sa să fie înmormântată în frumoasa bisericuță ce-și ridicase în orașul Balcic, pe malul mării. În amintirea acestei dorințe, un grup de admiratori ai defunctei regine, a luat inițiativa baterii unei medalii comemorative, care a fost executată de sculptorul Emil W. Becker cu puțin timp înainte de cedarea acestui oraș Bulgariei în urma dictatului dela Viena din 30 August 1940.

Av.: REGINA (vertical în stânga) MARIA (vertical în dreapta). Figura reginei încoronată șezând pe o bancă pe țărmul mării și ținând în mâna stângă, în dreptul inimii, bisericuța din Balcic. În fund, peste valuri, un apus de soare.

Rs.: IN BALCIC PE COASTA DE ARGINT VEGHEAZĂ INIMA
DE AUR — STELLA MARIS — (circular). În câmp, crucea reginei Maria cu inscripția: INIMA MEA (vertical) TARA MEA (orizontal); cifra regală M încoronată. În cantoanele crucii, câte o ramură de crin cu flori.

Bronz, 60 mm. E. W. Becker; executată în atelierul Fässler, București.

C. M.

Digul Regele Carol II din Balcic. Scurt timp înainte de pierderea orașului Balcic, în urma dictatului dela Viena (30 Aug. 1940), s'a inaugurat acolo un dig monumental, construit din inițiativa regelui Carol II. În amintirea lui s'a bătut următoarea medalie:

Av.: CAROL II REGELE ROMANILOR. Bustul său în profil spre stânga, cu medalia Mihai Viteazul.

Rs.: DIGUL REGELE CAROL II (circular) BALCIC / 1940 (jos). Vederea digului și a unui colț al orașului.

Bronz, 60 mm. E. W. Becker; executată în atelierul Fässler, București.

C. M.

NECROLOG

† *Mihail Oromolu.* La 30 Martie a. c. ne'a părăsit pentru totdeauna M. Oromolu, distins membru onorific al societății noastre, care mai ales în calitate de guvernator al Băncii Naționale a arătat o solitudine deosebită științei numismatice și societății noastre. Demn urmaș al lui I. G. Bibicescu la conducerea instituului nostru de emisiune, M. Oromolu a căutat ca și acesta să încurajeze pe colecționarii de monete și medalii și să completeze cu piese de valoare colecția numismatică a Băncii Naționale care, a constituit înce-

putul actualului ei cabinet numismatic. Intelectual cu vederi largi și cu o cultură superioară, Mihail Oromolu a susținut în anii din urmă înființarea asociației „Amicii Statelor Unite”, al cărei președinte a devenit, căutând pe toate căile să strângă din nou relațiile noastre cu marea și puternica republică de peste ocean, care ne-a arătat atâta bunăvoință și simpatie și după ce guvernul nostru hitlerist i-a declarat război. Regretând din suflet moartea valorosului nostru membru onorific, rugăm pe Atotputernicul să-l odihnească în pace.

O VECHE ICONIȚĂ DIN FIR

Este vorba de o iconiță de formă octogonală, de foarte mici dimensiuni (62×77 mm.), lucrată în întregime din fir de aur și de argint — din „sârmă”, cum se spunea în veacul al XVII-lea — și înfățișând pe Maica Domnului ținând în brațe pruncul Isus. Figu-

rile acestor două personaje, lucrate din fir simplu, cafeniu deschis, sunt mai puțin reușite ca expresivitate. De jur împrejur icoana este împodobită cu un rând de perle mari, 25 în total, iar la fiecare din colțurile octogonului în rând cu perlele, punctează câte un zmarald, 8 peste tot, în ființă și astăzi. Cu două rânduri de perle este

împodobită aureola Maici Domnului, iar aureola lui Isus numai cu un rând. Pe lângă acestea, Maica Domnului are o perla la gât și trei, ca un fel de brățară sau mânecută, la mâna dreaptă. În stânga pe două rânduri, lucrat din fir, textul caracteristic MP/ΘY; iar în dreapta, pe un singur rând, deasupra aureolei lui Isus, textul IC XC. Remarcăm că ultima literă din fiecare grup are accent ascuțit.

Iconița aceasta este păstrată într'un fel de cutie (raclă) octogonală, lucrată după desenurile icoanei, din aramă argintată și prevăzută în față, drept capac, cu o sticlă ordinară, nefixată. Sus cutia are o verigă pentru atârnat. Capacul din spate, în întregime din metal, are săpate pe partea din afară, înscrise într'un cerc, literile majuscule IOH̄I

După lămuririle date de d. V. Panopol care a binevoit să ne-o pună la dispoziție pentru cercetare, iconița aceasta aparține d-nei Zoe Lambrino din comuna Osoi, județul Baia, care o are din familie. Mama d-nei Lambrino este născută Greceanu, așa că s'ar putea ca literile de pe capac să însemne inițialele numelui celui dintâi posesor, un Ion Greceanu (?).

După material și factură, iconița pare să aparțină celei de a doua jumătate a veacului al XVII-lea. De obicei din fir se lucrau stofe brodate, poale de icoane, epitafe, vestimente bisericesti dar icoane, propriu zis, foarte rar. S'ar putea deci, ca iconița aceasta să fi fost destinată la început, sau chiar să fi servit câțva timp, drept medalion la o stofă bisericască brodată sau vestmânt și apoi, din cine știe ce motive, să fi fost abătută dela destinația sa inițială și pusă într'o cutie ca într'un fel de ramă, spre a deveni astfel iconiță de atârnat în perete, sau mai probabil de purtat la gât. Această ultimă destinație, atât de personală, ar explica și prezența literilor săpate pe capacul din spate, inscripție necesară spre a arăta proprietarul.¹⁾ Pe de altă parte, nu avem suficiente elemente spre a determina, dacă iconița și cutia sunt contemporane. La prima vedere s'ar părea, că iconița este mult mai veche, iar cutia mult mai nouă și ea aparține mai degrabă primului sfert din secolul al XIX-lea.

Oricum ar fi, iconița aceasta este lucrată în țară, de o jupâneasă din Moldova și prezintă o deosebită importanță prin raritatea, vechimea și calitatea lucrului.²⁾

EMIL VÎRTOSU

¹⁾ Cum este gravat numele proprietarului: Banul Vârgolici, pe un relicvariu portativ de argint, lucrat tot în Moldova la 1838, v. Emil Vîrtosu, *Un relicvariu portativ în Cronica numismatică și arheologică* 1942 Nr. 121-122.

²⁾ Pentru epitafe, stofe bisericesti brodate din sec. XV și mai vechi, v. O. Tafrali, *Le trésor byzantin et roumain du monastère de Putna*, text, atlas Paris 1925.

CU PRIVIRE LA MONETEELE LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

Cercetătorilor de trecut românesc, anul 1944 le-a dăruit o nouă monografie închinată unui domn pământean: Mircea cel Bătrân, în prezentarea d-lui prof. P. P. Panaitescu ¹⁾. Asemenea strădani au fost întotdeauna de două în istoriografia noastră; în zilele prin care trecem, poate mai mult decât oricând.

Nu avem de gând să analizăm aici în întregime cartea aceasta; ne-ar lipsi competența cerută. Vom desprinde doar, pentru a le discuta, informațiile de ordin numismatic, ce sunt presărate în cursul ei. Anticipând, anunțăm de pe acum că ele au fost pentru noi o adevărată surpriză.

Ni se spune de exemplu că Mircea introduce pentru prima dată în circulația monetară a Munteniei moneda divizionară și anume, banul de aramă ²⁾. Dar mai întâi, nu este adevărat că Mircea emite cele dintâi monete divizionare, înaintea lui atât Vlaicu Vodă, întemeietorul monetăriei muntene, cât și Radu I și Vlad I au bătut în mod constant piese mărunte, bani, însă întotdeauna de argint. Mircea însuși a emis câteva serii de astfel de piese, bani anepigrafi, dar tot de argint ³⁾.

În al doilea rând, am arătat mai demult, într-o comunicare ținută în 1942 la Societatea Numismatică Română, că în realitate, monetele de aramă ale lui Mircea, relativ foarte puține la număr, sunt ducății muntene, având același tip și aceeași caracteristici, cu deosebirea că la monetizarea lor, s'a întrebuițat un aliaj mai lipsit de valoare, argint amestecat cu multă aramă sau chiar aramă aproape curată. Iar în paginile *Cronicii Numismatice și Arheologice*, reluând problema, în dorința de a ajunge la definitivă ei clarificare, am indicat și explicația probabilă a acestei încercări de depreciere monetară ⁴⁾. De aceea, nici nu mai insistăm; pentru o mai amplă argumentare în acest sens, trimitem la articolul citat.

Mai departe, autorul se ocupă de siglele monetare folosite de Mircea. Pentru dânsul, ele sunt „câte o literă inițială slavonă, chiar dacă legenda era latină, săpată la margine” ⁵⁾. Există însă și sigle luate din alfabetul latin: M/N de exemplu ⁶⁾. Locul unde pot fi găsite e întotdeauna același: fie în al 2-lea cartier, al scutului de pe avers, fie în câmpul drept, în fața acviliei, pe revers, uneori numai pe una din fețele monetei, adesea, însă pe amândouă.

¹⁾ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, Casa Școalelor, București 1944.

²⁾ pag. 82.

³⁾ Cf. C. Moisil, *Academia Română, Cabinetul Numismatic*, 1913, Nr. 50—53 inclusiv.

⁴⁾ Oct. Oct. Ilescu, *Monete de aramă dela Mircea cel Bătrân?* în *Cronica numismatică și arheologică XVIII* (1944) Nr. 131—132.

⁵⁾ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pag. 82.

⁶⁾ Octavian Oct. Ilescu, *Siglele de pe monetele Țării Românești*, în *Cronica Numismatică și Arheologică*, An. XIV, Nr. 121—122, Ian.—Iun. 1942.

Cu privire la rostul siglelor, părerea d-lui prof. P. P. Panaitescu susține că ele serveau „la controlul făcut de visterie, ca să știe ce cantitate de argint i s'a dat fiecărui meșter monetar, dacă a adus înapoi aceeași cantitate transformată în monetă. Numărul mare de sigle diferite din vremea lui Mircea, poate inițialele numelui meșterilor, arată că în cursul domniei lui o mulțime de meșteri au fost folosiți pentru baterea monetei domnești¹⁾”. Ipoteza propusă de d-l prof. Panaitescu e foarte interesantă și ar putea fi adevărată. Într-o lucrare despre siglele monetare muntene²⁾, le-am socotit ca fiind semne ce distingeau o emisiune de alta, în evul mediu neexistând obiceiul de a înscrie pe monete anul baterii lor. Pe temelul acestei presupuneri, ar trebui să admitem, că au fost tot atâtea emisiuni, câte sigle sau, mai exact, câte combinații de sigle s'au întrebuintat. Acum, dacă și fiecare serie monetară e opera unui alt meșter bănar, aceasta rămâne de dovedit. Prea ar fi mare numărul lor, în acest caz. Cercetări mai stăruitoare, având ca obiect compararea din punct de vedere stilistic a monetelor ce poartă sigle diferite ar aduce, ele singure, lumină în această problemă. Deocamdată, vom spune doar că piesele ce au pe avers sigla că sunt bătute cu aceeași stanță care a fost întrebuintată și pentru monetele cu sigla ; asemenea merge până la identitate. E vorba, fără îndoială, de opera unui singur gravor, căruia i s'au încredințat două emisiuni succesive. Or, se prea poate ca acest caz să nu fie unicul și atunci, cealaltă ipoteză, care socotește siglele ca mijloace de a deosebi emisiunile între ele, indiferent de gravori, ni se pare mai demnă de crezut.

O altă știre de domeniul numismaticel pe care o putem spîcui din cartea ce face obiectul acestei analize, se referă la influențele primite din afară de iconografia monetară munteană, în legătură cu suzeranitatea nominală a Ungariei. „S'a observat chiar — spune d-l prof. Panaitescu³⁾ — pe unele monete ale lui Mircea o figură cu barbă și hlamidă, ținând în mână o sabie și un glob; figură care reproduce aproape identic pe a Sfântului rege Ladislau de pe monetele ungurești coterane”. Dar această „figură cu barbă și hlamidă”, așa cum desemnează autorul chipul lui Mircea, nu a fost niciodată copiată „aproape identic” după imaginea Sfântului Ladislau de pe monetele ungurești contemporane. Poate, cel mult, ca Voievodul român să fi împrumutat doar ideea de a-și imprima efigia pe monetele sale, (deși înaintea lui, Radu I bate cele dintâi monete românești purtând efigia domnitorului), cu totul alta e însă concepția artistică, portretistică. Sf. Ladislau e un suveran medieval, îmbrăcat în armura cavalerilor apuseni și având ca atribute ale barda și globul cruciger, pe cîtă vreme Mircea poartă costumul lui de curte, de modă bizantină, având pe umeri mantia îmblănită cu hermină, în mîna dreaptă o sabie, o sulită sau un buzdugan, iar în mîna stîngă globul cu cruce, cum se vede deci, pe monetele ungurești apare

¹⁾ P. P. Panaitescu, op. cit., pag. 82.

²⁾ Octavian Oct. Iliescu, op. cit., supra, nota Nr. 6.

³⁾ P. P. Panaitescu, op. cit., pag. 198.

⁴⁾ Octavian Oct. Iliescu, *Monete de aramă dela Mircea cel Bătrîn?* în *Cronica Numismatică și Arheologică* An. XVIII, Nr. 131—132, Iul.—Dec. 1944.

chipul unui cavaler, pe cele ale lui Mircea e zugrăvit un suveran orientat, ce încerca să imite întocmai pe împăratul dela Bizanț. Așa cum a fost tratată efigia sa monetară, trădează mai degrabă o realizare românească; este de presupus că artistul l-a imortalizat în felul cum îl putea vedea adesea la curte, iar nicidecum nu s'a supus vreunei influențe ungurești.

De asemeni, dacă din punct de vedere eraldic este admis în mod unanim că scutul de pe monetele românești, atât cele muntene, cât și cele moldovenesti, este înrudit cu cel al familiei de Anjou, e deci împrumutat doar Ungariei, apoi nu este deloc adevărat că „monetele muntene au adesea stema bulgară cu două figuri și un arbore la mijloc”.¹⁰⁾ Din câte piese românești ne-au trecut prin mână — și ele nu sunt deloc puține — nu am văzut niciodată măcar una, care să aibă o asemenea stemă. Ba ceva mai mult: ea nu există nici pe monetele bulgărești! Aversul lor înfățișează câteodată, e adevărat, doi țari în picioare, de față, ținând la mijloc, între ei, o cruce¹¹⁾; dar această reprezentare, foarte comună în iconografia bizantină, de unde a și fost împrumutată, nu poate constitui niciodată o stemă, în înțelesul eraldic al cuvântului. Cât despre reproducerea ei pe monetele muntene, nici nu mai vorbim.

Acestea sunt cele ce avem de spus, cu privire la informațiile de ordin numismatic pe care le putem culege din cartea d-lui prof. Panaitescu. Ne pare rău că, și astăzi chiar, tot se mai găsesc istorici care nu dau însemnătatea cuvenită materialului pus la îndemâna oricui de studiile serioase întreprinse pe tărâmul numismaticei. Multe greșeli s'ar evita, dacă s'ar lua în seamă și aceasta.

OCTAVIAN OCT. ILIESCU

¹⁰⁾ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pag. 193.

¹¹⁾ N. A. Musmov, *ANTICINITEA MONETI*, Sofia 1912; cf. de ex. Pl. LXIII, Nr. 4—12, monete dela Țarul Ivan Alexandru cu fiul său Mihail (1331—1371).

INFORMAȚII MONETARE ȘI FINANCIARE

O veche descoperire monetară. În ziarul *Curierul Românesc* Nr. 24, din 1832 găsim următoarea informație:

„În județul Oltului, fiul lui Marin din sud Romanați, săpând în pământ au găsit un vas cu niște monede vechi de argint, peste tot ca la 150 dramuri, care aducându-se la cunoștința d-lui deplin împuternicitului Prezident, au găsit de cuviință ca o parte dintr'această monedă să se dea găsitului, o al doilea parte proprietarului moșiei pe care s'au găsit și a treia parte să se puie la vistierie. Dar fiindcă găsitul s'au arătat întru această credință mărturisind curatul adevăr, Inalt Ex. Sa pe cea de a treilea parte ce urma să rămăie în folosul vistieriei, au dat-o găsitului drept răsplătire”.

Cursul monetelor în 1855. Într'o scrisoare din 19 Dec. 1855 adresată lui Andrei Danielescu „șpitropul casii răposatului Hristachi Socolovici, ce șade în mahalaua pe Podu Bellicului nr. casilor 907—908” (București) se arată valoarea monetelor cari circulau atunci, astfel: „150 galbeni împărătești=4800 lei; 13 rile (=lire) turcești 62=806 lei; 6 rile (=lire) muscălești 54=324 lei; 2 galbeni împărătești=64 lei; 1 rubla turcească=6 lei. Total 600 lei”. (Acad. Rom. mss. 2733 f. 467).

Cursul monetelor în 1859. La 2 Septembrie 1859 s'a fixat următorul curs al monetelor străine, cari circulau la noi:

Monete de aur: galbenul austriac=lei 31 parale 20; lira sterlină=lei 67; lira turcească=lei 60 par. 30; polul imperial rusesc=lei 54; napoleonul de 20 franci=54 lei.

Monete de argint: Zwanzigul vechi=lei 2 par. 10; Zwanzigul nou=lei 2 par. 10; florinul nou=lei 6 par. 12; jumătate florin nou=lei 3 par. 6; sfert de florin nou=lei 1 par. 23; piesa de 5 franci=lei 13 par. 20; rubla=lei 10 par. 20; Talerul de 6 Zwanzigi= lei 13 par. 20; icosarul turcesc=lei 12. (Comunicat de d. prof. M. Popescu, București).

Prețurile plătite de armatele rusești de ocupație în 1828—1829. Dintr'o publicație semnată de marele vornic Gh. Filipescu, marele vistier Alexandru Vilara și secretarul statului Barbu Știrbei rezultă că în anul 1832 s'au plătit de statul rusesc următoarele prețuri pentru produsele consumate de armatele ce au luat parte la războiul contra Turcilor din 1828/9: „făină, cetfertă, lei 11 parale 20; crupele lei 6; ovăzul lei 2 par. 30; orzul sau porumbul lei 3; spirtu, vadra lei 11 par. 10; oțetu lei 3 par. 35; sareă, pudul, 28 parale; vacile, una lei 11 par. 20; oile, una, lei 1 par. 30; boi, unul, lei 67 par. 15”.

„Prețurile cu care se plătesc producturile sânt potrivite cu prețurile ce au fost la venirea armii, cunoscute stăpânirii și cu totalul banilor sloboziți pentru aceasta”. (Academia Română, foi volante).

O foaie de zestre din 1805. „Izvod de lucrurile ce am primit prețuite prin cel adevărat izvod de zăstre dela socrul meu dum(nea)lui logof. Costandin Balș, care după ce au luat mai întâu toate câte într'acest izvod să cuprind, apoi au mai făcut și izvodul arătat în dos iconomicos, că adică mi s'ar fi dat acele lucruri zăstre.

(?) O icoană de argint; lei 3500 un inel de diamant; lei 2700 mărgăritar mare; lei 1250 o pereche paftale de diamant; lei 1000 un inel de smarand cu brilianturi; lei 1500 o pereche cercei cu brilianturi; lei 500 o pereche bolduri de smarand cu brilianturi; lei 500 o floare de aur cu smalt; lei 300 un inel de diamant; lei 300 o pereche cercei de aur; lei 500 în 400 gălbănași; lei 200 un cheptine de aur cu mărgăritar; lei 4150 o blană de samur și opt rânduri de straie; lei 1500 o caretă; lei 1500 argintării; lei 50.000 în nact bani...

Semnat: Cost. Balș logof. (Academia Română mss 1103 f. 54. Comunicat de d. G. Nicolăasa).

Tabelă pentru înlesnirea socotelilor. După ce s'au introdus la noi în conformitate cu dispozițiile Regulamentului Organ 1831, ca etalon pentru monetele de aur galbenul austriac sau olandez, iar pentru cele de argint sfanțul austriac, s'au întocmit pentru casele de comerț, cari făceau afaceri bănești mai mari, table de calcul a schimbului monetelor după cursul oficial al vistieriei și după cursul pieței. Dăm mai jos o astfel de tabelă privityoare la valoarea talerilor și sfanților în lei și parale după aceste două cursuri:

Tabelă arătătoare pentru înlesnirea socotelilor caselor de felul monezilor, cursul și greutatea ce trag.

Galbeni împărătești fac				Sfanții fac			
—Trag	După cursul vistieriei	După cursul pieței		—Trag	După cursul vistieriei	După cursul pieței	
	Dramuri	Lei Par.	Lei Par.		Dramuri	Lei Par.	Lei Par.
10	10 ³ / ₄	315—	320—	10	20	22,10	23—
20	21 ¹ / ₂	630—	640—	20	40	45—	46—
25	26 ⁷ / ₈	787—	800—	25	50	56,10	57,20—
50	53 ³ / ₄	1.575—	1.600—	50	100	112,20	115—
100	107 ¹ / ₂	3.150—	3.200—	100	200	225—	230—
200	215	6.300—	6.400—	200	1—	450—	460—
300	322 ¹ / ₂	9.450—	9.600—	800	1.200	675—	690—
400	1,30	12.600—	12800—	400	2—	900—	920—
500	1,13 ¹ / ₂	15.750—	16.000—	500	2,500	1125—	1150—
1000	2,275	31.500—	32.000—	600	3,—	1350—	1380—
				700	3,200	1575—	1610—
				800	4—	1800—	1840—
				900	4,20	2025—	2070—
				1000	5,—	2650—	2750—

O cheltuielă de nuntă din 1797. „Cele ce s'au cheltuit pentru ne-poata Catrinuța la nuntă: lei 25 șase coți tabliu pentru salte; lei 12, par. 20, 22 coți borangic pentru cămăși; lei 25 ghermesut pentru oghial (plapomă); 2 lei un fes alb; 5 lei un testemel pentru saric; lei 11—8 buiamali ce s'au dat la țigani; 12 lei —6 oacă bumbac de salte și la oghial; 3 lei—2 părechi colțuri, una lungi și una scurți; 5 lei o ogândă; lei 2 par. 20 patru oacă orez; 3 lei cinci oacă lumânări; par. 25; pol oacă (jumătate oacă) săpun bun; 1 leu par. 25 două părechi conduri; 3 lei — 70 coți cordele;

lei 10 par. 5 — 4 coți și jum. maltin pentru fustă; 4 lei o ocă zahăr; 20 par. — 20 dramuri scortişoară; 2 lei o ocă migdale; 25 par. pol ocă mostehini; 3 lei lucrul mîndiragiului; lei 15 par. 30 opt coți stambol pentru rochia Todosicăi; lei 19 par. 15 opt coți ghermesut cu flori pentru antereu de noapte; lei 3 par. 5 astari și căptușală și celelalte cheltuieli la antereu; 5 lei 30 par. o bucată și jum. astari la salte; 4 lei o bucată și jum. bogasău tij la salte; 4 lei 15 par. — 16 coți astari snail la oghial; 4 lei 20 par. un cot canavați pentru boccealâc; 5 lei 10 par. osteneala bucătarilor; 4 lei astari și alte cheltuieli și lucrul croitorului pentru rochia Todosicăi; par. 24 trei hârtii bolduri pentru sarici; lei 15 — 14 coți sandal pentru perini și la boccealâc; lei 3 par. 20 o ocă cafe; lei 1 par. 10 — 20 alămăi. Total lei 224 par. 39. Acești bani s'au cheltuit la mîritatul ne-poatei Cătrinuțai, după cum se arată mai sus, bez pîne, vin și cărnuri și alte mărunțisuri ce s'au dat, orzu, fân și altele care nu s'au încărcat la izvod. 1797. (ss) N. Donici Postelnic. (Academia Română mss 1103 f. 36). Comunicat de d. G. Niculăișca.

Izvod de zestre din Moldova. Lei 4100 odoarile; lei 1130 argintăriile; lei 500 straele; lei 800 — 3 bucealâcuri; lei 1700 așternutul cu toate cele trebuincioase; lei 280 — 4 tacâmuri de masă cu minștergurile (șervetele) și prosoapele lor; lei 290 săpet (dulap) mare și mic, scutulă (cutie) și ibric cu lighean; lei 3600 — 200 oi, 20 boi, 20 vaci, 20 iepi cu armăsar; lei 2500 — 20 pogoane vie lucrătoare; lei 1600 o caretă cu 6 cai și hamurile lor; lei 10.000 bani pentru moșie a țigani. Intre 1820—1830. (Academia Română msse 1106 p. 199). Comunicat de d. G. Niculăișca.

INTRUNIRILE SOCIETĂȚII NUMISMATICE 1945

Sedința dela 25 Februarie. Președinte: Const. Moisil; secretar G. Buzdugan.

Deschizând ședința d. președinte amintește pe scurt evenimentele din anul trecut și face elogiul membrilor decedați: G. Sion, N. Butculescu, I. Andrieșescu, A. Papazian și H. Metaxa. Membrii prezenți păstrează câteva momente de reculegere.

D-l Ilie Tabrea face o comunicare despre cultul lui Mithra și monumentele mithriace din Dacia, insistând asupra originii acestui cult, asupra răspîndirii lui în Asia și Europa și asupra asemănărilor cu cultul creștin. D-sa arată unde s'au găsit în Dacia sanctuare și monumente mithriace și cauzele pentru care creștinismul o lăsa biruitor al.

La discuțiile ce au urmat d. Emil Condurache a precizat valoarea unor monumente mithriace dela noi și a demonstrat importanța acestui cult în trecutul nostru îndepărtat.

Sedința dela 11 Martie. Președinte: Const. Moisil; secretar G. Buzdugan.

D-l Corneliu Săcășanu a vorbit despre metrologia ponderală antică, arătînd originea și evoluția principalelor unități ponderale și monetare, cum și raporturile dintre ele.

D-l Emil Condurache a făcut o comunicare despre orașul Ragusa și drumurile comerciale dela Adriatică la Dunăre. Orașul acesta, ca și Veneția și Genova, a făcut cu țările din nordul Peninsulei Balcanice și dela Dunăre un comerț foarte activ atât în evul mediu, cât și în cel modern. Dar spre deosebire de Venețieni și Genovezi, negustorii ragusani n-au utilizat drumurile maritime ci pe cele de uscat, din care cauză comerțul lor a fost intens și mai durabil, mai puțin influențat de fluctuațiile politice externe turcești. Odată cu mărfurile au intrat în aceste țări și monetele ragusane, în special talerii de argint, cari au circulat până la sfârșitul sec. XVIII, când au fost înlăturați de talerii austriaci.

D-l Inginer Octav Luchian a prezentat un dinar roman barbarizat, reprezentând pe revers o columnă, care seamănă cu columnă traiană. Deasemenea a mai prezentat medalia bătută pentru comemorarea inginerului Ilie Rădu.

La discuțiile ce au urmat asupra acestor comunicări au luat parte d-nii Emil Condurache, Ilie Tabrea, Aurelian Sacerdoțeanu și Vasile Canarache.

Sednța dela 25 Martie. Președinte: Const. Moisil; secretar: Gh. Buzdugan.

D-l Vasile Canarache prezintă o monedă de bronz inedită din orașul Dionysopolis, având pe revers numele magistratului monetar Acornion. D-se crede că acest magistrat este însuș celebrul Acornion, amintit într-o inscripție găsită în Balce ca fost trimis al orașului Dionysopolis pe lângă regele Burebista și apoi ales ca mare preot. Nu numai numele, dar și factura monedei vine în sprijinul acestei păreri.

D-l D. Tudor vorbește despre cetatea Sucidava (Celeiu) în epoca post-romană până la Dacia. Numeroase cărămizi din această epocă cu ștampila Legiunii XIII Gemina din Pontes (în fața Drubetel) s-au găsit în cetate și ele dovedesc că după retragerea legiunilor din Dacia, cetatea dela Sucidava a constituit un cap de pod în stăpânirea Romanilor.

D-l Const. Moisil a făcut o comunicare despre o monedă enigmatică: costanda sau potronicul, care a circulat la noi în secolele XVI—XVIII. Din textele tipărite ce le avem din acest timp, din relațiile cronicarilor și din documente rezultă, că numele de costandă în Țara Românească și de potronic în Moldova se dădea pieselor polone de trei grosi, cari au circulat la noi în cantități mari în epoca amintită. În alte țări, mai ales în cele germane, i-se spunea ducă, iar în Peninsula Balcanică purta și numele de babcă.

La discuțiile ce s-au făcut asupra acestor comunicări au luat parte d-nii Ilie Tabrea, Aurelian Sacerdoțeanu, D. Tudor, Emil Condurache, Gh. Stratulat și Corneliu Secășanu.

Sednța dela 8 Aprilie. Președinte Const. Moisil; secretar Gh. Buzdugan.

D-l Corneliu Secășanu vorbește despre monetele de aur din Callatis în epoca lui Alexandru cel Mare și Lysimac. Câteva piese de aur din colecția Băncii Naționale au sigle cari pot fi ale monetăriei din acest oraș. Alta de tipul statenilor lui Lysimac are pe revers numele incomplet al unui rege trac.

D-l Ilie Tabrea face o comunicare despre obiectele-monete din oșele pontice, insistând în mod special asupra celor în forma de mici delfini găsiți în ruinele orașului Olbia. D-se susține că aceste obiecte-monete au fost în-trebuințate imediat înainte de emiterea monetelor mari de bronz turnate și care conțin aceleași nume de magistrați monetari ce se găsesc și pe delfinașii de bronz.

La discuțiile ce au avut loc asupra acestor comunicări au luat parte d-nii L. Gattorno, Emil Condurache, I. Tabrea și Aurelian Sacerdoțeanu.

¹⁾ Publicată mai sus pag.

Adunarea generală dela 22 Aprilie. Președinte I. Negrescu; secretar Gh. Buzdugan.

Adunarea generală ordinară convocată pentru ora 11 nu s-a putut ține din cauza, că nu s-a întrunit numărul de membri cerut de Statut. Ea s-a ținut însă la ora 12 cu membrii prezenți.

D-l Const. Moisil, președintele Societății, a citit raportul comitetului des-

pre activitatea sa în anul 1944 și darea de seamă a casierului despre gestiunea financiară în același an.

D-l Oct. Iliescu, cenzor supleant, a citit raportul comisiei cenzorilor și a cerut descărcarea casierului de gestiunea sa.

Adunarea a aprobat atât raportul comitetului, cât și al cenzorilor și a dat comitetului și casierului cuvenita descărcare.

S'a procedat apoi la completarea comitetului în urma vacanței produse prin moartea fostului vice-președinte, inginerul C. Orghidan. Procedându-se la alegerea prin vot secret a vice-președintelui, majoritatea absolută a voturilor a intrunit-o d. Ilie Țabrea, care a fost proclamat ales. În locul d-sale a fost ales secretar general d. Vasile Canarache, iar membru d. Emil Condurache.

Între timp s'au făcut două comunicări: d. Const. Moisil a prezentat un vas de argint încrustat cu monete antice și moderne, proprietatea d-lui Paul Voiculescu Quintus, magistrat; iar d. ing. Octav Luchian un portret al Domnitorului Carol I din anul 1869.

La urmă s'au proclamat membri activi d-nii Paul Voiculescu-Quintus, Bucur Mitrea și Petre Năsturel.

Sedința dela 10 Iunie. Președinte Const. Moisil; secretar Gh. Buzdugan¹⁾, șanu¹⁾.

D-l Gh. Potra face o comunicare despre falsificatorii de bani din trecut și pedepsirea lor. Expune la început vechile legiuri dela noi privitoare la falsificatorii monetari — calpuzanii — și apoi enumeră un număr de cazuri de astfel de delincvenți din sec. XVI—XVIII, arătând comportarea autorităților față de ei. La început pedeapsa era foarte mare: moartea, dar treptat s'a îndulcit mai ales de când nu mai funcționau monedările naționale și se întrebuințau monete străine.

D-l Emil Lăzărescu vorbește despre utilizarea fotografiei din avion în serviciul arheologiei și numismaticei. Fotografii luate din avion au proprietatea de a indica cu mare precizie urmele de orașe, caste, morminte și alte construcții vechi acoperite de vegetație sau pământ. De asemenea cu ajutorul acestor fotografii se pot descoperi și depozitele de obiecte de metal (arme, unelte, obiecte de podoabă) și tezaurile monetare sau monete izolate. Un mare avantaj îl prezintă în acest scop vegetația din regiunile unde se află îngropate astfel de depozite sau obiecte. În aceste locuri vegetația are o culoare particulară, care nu se poate recunoaște cu ochiul liber, dar pe placa fotografică se distinge cu ușurință. Chiar și acolo unde pământul a fost răscolit cu sute sau mii de ani înainte și apoi iar s'a acoperit, culoarea vegetației este întrucâtva diferită și impresionează altfel placa fotografică, astfel că se poate recunoaște cu ușurință că în aceste locuri sunt morminte sau săpături antice. Metoda fotografiei din avion desvăluie arheologului și numismatului toate secretele scoartei pământului și nimic din ce a fost îngropat odinioară în această societate nu le rămâne necunoscut.

Se proclamă noi membri activi: d. inginer Petre Teodorescu, d-ra Ana Suzana Dimitriu și d. V. Valinschi, iar corespondent d. Simon Kapandji.

¹⁾ În cursul iernii ședințele s'au ținut în localul Camerei de Comerț; începând dela 10 Iunie în localul Arhivelor Statului.

Redacția și administrația: București (IV) str. Stupinei 39.

Abonament anual lei 1000.

Numerile apărute trei ani consecutivi formează un volum, la urma căruia va fi o tablă de materii.

Imprimeriile „SCRISUL LIBER”, str. Belvedere 6.